

Motion i folkskolefrågan, till behjertande för rikets ständer /

Thomasson, Pehr,

78 E Br. Folkskol. Allm.

Unders.
Folkskol.
(Borr)
o

MOTION
i
FOLKSKOLEFRÅGAN.

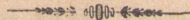
TILL BEHJERTANDE

FÖR

RIKETS STÄNDER,

AF

PEHR THOMASSON.

STOCKHOLM.

G. M. THIMGRENS BOKTRYCKERI,
1862.

Finnis på Riksdagen

MOTTON

FOLKSKOLEN

TILL BEHÖRSTANDE

FOR

RIKETS STÄNDER

PER THOMASSON

STOCKHOLM

C. M. THOMASSON'S FÖRLAG

1863

Det omfattande i den motion, som härmed öfverlemnas till Rikets Ständers pröfning, har sin tillräckliga förklaring uti ändamålets storhet och vigt. Att *alla* inom samhället uppvoxande barn skola äga tillfälle till en undervisning, som uppodlar deras förstånd och gifver deras sedliga håg en ledning uti goda och sanna grundsatser samt riktar deras kunskap med de ämnen, som göra dem till skicklige och sjelfmedvetne medborgare uti ett fritt samhälle — är icke blott af betydelse för de enskilte sjelfve, utan ock för staten, som uti sina medlemmars upplysning, sedlighet och känsla af medborgerlig pligt äger sin enda vissa trygghet, det enda säkra vilkoret för en lugn och god utveckling mot sitt stora ändamål.

Folkundervisningens egenskap af *statsangelägenhet* är härigenom tillräckligt motiverad, och Svenska Staten har ock längesedan erkänt denna grundsats, icke blott i och med de af Staten grundade och med stora anslag bekostade undervisningsanstalterna för den högre bildningen och lärdomen, hvilka ju ingenting annat äro än en *folkundervisning*, om ordet tages i rätt omfattande mening, utan ock genom det ingripande, som sedan ett tjugotal af år tillbaka, skett från statens sida uti den speciella s. k. Folkundervisningen. I sednare fallet har väl grundsatsen af statens rätt och skyldighet att på saken inverka, blivit erkänd, men de

praktiska åtgärder, som utgöra grundsatsens konsekvenser, hafva blifvit endast högst ofullkomligt genomförda.

Under det den högre undervisningen och de läroanstalter, som skulle leda dertill, nästan uteslutande öfvertagits af staten, har man bundit folkundervisningen vid kommuner, blott lemnande dem dels obetydliga, dels tillfälliga understöd från statens sida. När nu ett stort antal, att icke säga flertalet, af Sverges kommuner sakna tillräckliga medel, för att göra folkskolan dels tillgänglig för *alla*, dels så utrustad med lärarekraft och undervisningsmateriel, att en verklig folkbildning der kan uppnås; och när tillika ett stor mängd af dem, som skulle befrämja och ordna folkskoleväsendet inom kommunerna, sjelfva icke åtnjutit någon undervisning och därför ej nog uppskatta sakens vigt eller ega den förmåga, som denna stora angelägenhet, för att rätt ordnas, ovägerligen kräfver, så har följden blifvit, att föreskriften rörande tillfälle och förpligtelse för alla barn i skolåldern att tillegna sig undervisning i folkskolan, är en död bokstaf.

Och den skall aldrig blifva annat förrän staten verk-sammare häri ingriper med dels större materiella hjälpmedel, dels ändamålsenligare skolorganisationer, dels ock bättre undervisningsanstalter för lärare samt noggrannare kontroller.

I afseende å materiella bidrag till Folkundervisningen, togs ett stort och för alla tider berömvärdt steg, när Rikets Ständer vid 1840—1841 års riksdag till kommunernas folkskolor anslogo hälften af den s. k. personella skyddsafgiften, uppgående i medeltal per år till c:a 500,000 R:dr r:mt. Vid 1856—1857 års riksdag tillades härtill ytterligare, under vissa nya vilkor, hälften utaf den återstående

älfthen af samma afgift, eller c:a 250,000 R:dr årligen. Dessa anslag, utgörande omkring 300 R:dr r:mt för hvarje Sverges såsom skoldistrikter uppställda kommuner, fördela sig på rikets i skolåldern varande barn med omkring 2 R:dr för hvarje. Att detta anslag är otillräckligt, inses lätt, och förhållandet framstår i synnerhet bjert om man betänker, att vid mångt af rikets elementarläroverk bidrager staten till barnens undervisning med hundratals riksdaler för hvarje.

Det är dock icke allenast de materiella bidragen, som vid folkundervisningen blifvit åsidosatta; organisationen af densamma är nästan öfverallt behäftad med stora brister.

I den Kongl. förordningen, af den 18 Juni 1842, som utgör en vändpunkt i svenska folkbildningens historia och som dertföre alltid skall fortlefva i folkets tacksamma hågkomst, stadgades såsom allmän regel, att i hvarje stadsförsamling och hvarje socken på landet bör finnas minst en, helst fäst, skola med vederbörligen godkänd lärare. Saken blef härigenom, dels i regeln, dels in praxi, skoldistrikt, af socknarnes olika folkmängd och omfång. Bestämmelsen att der borde finnas »minst en» skola, gällde lika för en liten socken i Sverges sydligare landsändar med 7 å 800 invånare, och för de glest bebodda socknarne med 7 å 8000 invånare. Det inses dock lätt att dessa förhållanden äro så olika, att ett skolsystem, bygd på en sådan basis, ej kan blifva tillfyllestgörande, utan att grunden för det behöfliga antalet af skolor måste ligga uti antalet af skolbarn, eller, med andra ord, uti antalet af invånare, med fästadt afseende tillika å den landyta, hvarpå denna befolkning är spridd.

Detta var dock icke den enda bristfälligheten i den nya organisationen.

Till den enda sockenskolan skulle alla barn i skolåldern, från de minsta till de största, från den förste nybegynnaren till den mera försigkomne, infinna sig. Oafsedt det stora antal barn, som sålunda, oftast i trånga lokaler, öfverlemnades till en lärares ledning, måste deras olika utvecklingsgrad göra alla hans bemödanden fåfänga, såsom erfarenheten beklagligen visat, då folkskolestadgans *minsta* kunskapsmätt ännu på långt när icke vid flertalet af rikets folkskolor uppnås, utan då hela undervisningen vid de flesta är inskränkt till innanläsning och s. k. kristendoms-kunskap, hvilken sednare består uti en tanklös utanläsning af katekesen.

Nitiska fosterlandsvänner hade, genom talrika undervisningar i rikets folkskolor, upplyst om detta förhållande och vid 1856—1857 års riksdag trädde sanningen så klart i dagen, att Rikets Ständer beslöto, af de nya medel som då till folkundervisningen anslogos, befrämja en skolans fördelning i den riktning, att såsom underlag för folkskolor skulle läggas s. k. *småskolor* för bibringande af den *första* undervisningen, samt att öfver densamma skulle sättas s. k. *högre folkskolor*, för att fortsätta der sockneskolor slutat.

Vägen var härmed öppad för folkskolors ordnande på *trenne* grader eller klasser.

Men detta ordnande var och äro ännu alltför mycket öfverlemnadt åt godtycket och tillfälligheterna, och har sålunda endast blifvit i mycket ringa mån genomfördt.

Närvarande motion afser att göra 1856—1857 års riksdagsafsigt till gällande regel; att göra de tillfälliga och sporadiska organisationerna allmänna och systematiskt förbundna.

Den allmänna planen uti detta hänseende framställer sig sålunda:

I småskolorna intagas och undervisas barn från 7—10 år; uti den fasta skolan, med examinerad lärare, barn från 9—12 år, samt i den högre folkskolan barn öfver sistnämnda ålder. Detta såsom allmän regel, ehuru naturligtvis kunskapsmättet bör blifva bestämmande för öfvergång från den ena skolan till den andra, hvarjemte lokala förhållanden måste komma att vålla mer än ett undantag från den allmänna regeln.

Så vidt erfarenheten lärt — då våra folkmängdstabeller ännu härom ej gifva tillräcklig upplysning, — utgör antalet barn i skolåldern, då denna beräknas från 7—13 år, en tiondedel af hela befolkningen. Man kan åtminstone, utan fara att begå något väsentligt misstag i beräkningen, antaga denna siffra. Tager man då såsom norm 2:ne svenska socknar, hvardera med 2000 invånare, eller med tillsammans 400 barn i skolåldern, så skulle en skolorganisation, grundad på denna folknnummerär, gestalta sig på följande sätt.

Af de 400 barnen kunna, utan fara för synnerligt misstag, 200 beräknas tillhöra kategorien 7—10 år och återstoden kategorien derofvan, af hvilka vi antaga att 150 tillhörde den fasta sockenskolan och 50 den högre folkskolan.

Enligt förhållandena i våra flesta landsbygder, kan man såsom regel uppställa:

En småskola för 50 barn.

En fast sockenskola för 75 barn och

En högre folkskola för 50 barn.

De ofvan förutsatta församlingarnes skolsystem komme sålunda att bestå af:

Tvenne småskolor och en fast sockenskola för hvarje församling, samt en högre folkskola för båda samfäldt.

Då man uppställer en småskola för 50 barn, så är detta barn-antal för *högt* för att de skola kunna i skolan erhålla tillfredsställande vård och undervisning, om alla barnen på en gång äro samlade i skolan, men denna svårighet kan öfvervinnas eller mildras genom barnens fördelning på olika dagar eller tider af dagen. Det samma gäller ock om den fasta sockenskolan, der antalet 75 eljest skulle vara för högt, ehuru denna skola bör kunna mottaga ett relativt större antal lärjungar än de båda öfriga, då man här är befriad från innanläsningen och ej har så många läroämnen som möta i den högre skolan.

Enligt dessa beräkningsgrunder och under antagande af kommunens befolkning till jemnade belopp, samt rikets folk-mängd till 4 millioner, borde uti riket finnas:

Högre folkskolor, 1 på 4000 innevånare . . . 1,000.

Fasta sockenskolor, 2 på 4000 innevånare . . . 2,000.

Småskolor, 4 på 4000 innevånare . . . 4,000.

Den första klassen af dessa skolor bör alltså ledas af en examinerad lärare, som med heder genomgått sin lärokurs; bör tillika utgöra ett trappsteg för befordran, och bör

alltså årliga lönen för denne lärare bestämmas till minst **1000 R.dr.**

Den andra klassen bör ledas af examinerad lärare eller lärarinna. och bör lönen här bestämmas till minst **500 Rdr.**

Småskolorna kunna ledas af oexaminerade, dock af Skolstyrelserna godkända lärarinnor eller, i särskilda fall, lärare, och bör minsta lönen här vara **200 Rdr.**

Samteliga lärare och lärarinnor böra utomdessa hafva fri bostad.

Sammanlagda kontanta kostnaderna för dessa aflöningar blefve sålunda för hela riket:

1,000 högre lärare à 1,000 Rdr.	1,000,000.
2,000 sockenskollärare eller lärarinnor à 500 Rdr	1,000,000.
4,000 småskollärarinnor eller lärare à 200	8,000,000.
	Summa R:dr R:mt 2,800,000.

Detta vore alltså den summa hvartill det skulle belöpa sig om staten öfvertog hela aflöningen för rikets folkundervisning. Och det är just detta, som denna Motion vill föreslå och påpeka.

Grunderna för detta yrkande äro här ofvan i korthet antydda. De sammanfattas i det enkla, men vissa påståendet: att *endast härmed folkundervisningen skall i Sverige blifva en sanning.* Först härmed skall Svenska folket i dess allmänlighet rätt utveckla de stora förståndsförmågheter och den ädla håg till kraftig handling, på såväl det andliga som kroppsliga arbetets områden, hvilka hos detta folk finnes, men hvilka nu ofta spårlöst bortslumra, till följd af bristande väckelse och utbildning. Först härmed skall Svenska folket häfda sina rättmätiga anspråk att utgöra ett af världens första kulturfolk.

Och inför ett så högt mål, som icke är något idealistiskt tankefoster, utan kan och bör blifva en verklighet, är den omnämnda summan ett ringa belopp.

Detta förhållande skulle kunna lätteligen läggas i dagen genom några jemförelser med de summor, som utgå till andra ändamål, hvilkas vigt ej kan med det ifrågavarande komma i jembredd; men jemförelserna göra sig så sjelfva, att de här kunna förbigås.

Då i nämnda anslag ingår de förut till folkundervisningens utgående 2:ne af personliga skyddsafgiften, så reducerar sig statens nu föreslagna årliga utgift för aflöning af lärarepersonalen vid rikets alla folkskolor till, i jemn summa, — 2,000,000 R:dr R:mt.

Det hade varit önskligt, att Rikets Ständer, när de tillförbundo folket de nya afgifterna för bränvinstillverkningen, hade såsom vilkor derför fastställt att en tredjedel deraf skulle utgå till nu framställda ändamål. Men hvad man då försummade, kan nu godtgöras.

Jag föreslår alltså värdsamt att 1862—1863 års Rikets Ständer måtte till aflönande af lärare och lärarinnor vid rikets samteliga folkskolor, hvilka böra vara fördelade i 3:ne afdelningar:

Högre folkskolor

Sockneskolor och

Rote- eller Småskolor,

bevilja, att utgå från och med början af 1864, *ett nytt årligt anslag af två millioner R:dr R:mt.*

Men samtidigt härmed inträder för kommunen eller skoldistriktet förpligtelsen att åt folkskolan bereda passande lokaler. Der måste för hvarje sockenskola (beräknad för

75 barn) finnes en rymlig och sund skolsal, jemte bostadsrum för läraren; likaledes för den högre skolan, hvilken dock, på vissa ställen, bör kunna sammanföras i samma skolhus som en sockenskola, hvarjemte till dessa skolor böra finnas 1 à 2 tunnland jord till barnens undervisande i trädgårdsskötsel och jordbruk (vid den högre skolan) samt till nytta för läraren. För småskolorna kunna hyrda lokaler begagnas, men kommunerna böra dock åläggas att hålla dessa i ordnande skick. Till skollokalerna hörer ock en ändamålsenlig skolmateriel, jemte kartor, läroböcker och annan nödig undervisningsmateriel.

Allt detta må det åligga kommunerna att ombesörja på sin bekostnad, men då för många fattigare kommuner utgifterna härför, om de skola på en gång utgå, blefvo alltför betungande, och då det tillika är rätt och billigt att framtiden, som får åtnjuta frukterna, äfven delar bördan, föreslår jag,

Att staten må till sådana kommuner, som visat sig hafva tillgångar till anskaffande af erforderliga skolhus och dithörande materiel, bevilja lån till 5 % ränta, att afbördas genom en tid af år, mot den säkerhet, och under de villkor i öfrigt som genom en Kongl. Förordning i ämnet torde bestämmas.

Det är likväl ej nog att föreskrifterna rörande skolans organisation uppgöras i deras allmänaste grunddrag; den erfordrar särskilda detaljbestämmelser för olika lokala förhållanden, ja, den fordrar för *hvarje* skoldistrikt en specialorganisation, och det fordras ytterligare att ett vakande öga tillser det föreskrifterna efterlefas och undervisarne rätt uppfylla sitt kall. Derföre är *inspektionen* öfver folk-

skolan en nödvändig länk i rikets undervisningsväsende, börande inspektörerne ej blott öfvervaka och kontrollera de bildade skolsystemerna, utan ock biträda de församlingar, som vilja ombilda sitt skolväsen efter de nya förhållandena, med upplysningar, råd och praktiskt biträde. Desse inspektörer böra sålunda, åtminstone till en början, uteslutande ägna sig åt detta uppdrag; börande likväl befattningarne icke tillsättas annat än i den mån fullt passande personer kunna för detta ansvarsfulla kall finnas.

Här föreslås alltså,

att Rikets Ständer måtte, för en tid af fem år, bevilja anslag åt tolf Folkskole-inspektörer för riket, med en årlig aflöning af 3000 R:dr, jemte 1000 R:dr för resekostnader, eller tillsammans för detta ändamål . . . . . R:mt R:dr 48,000.

Hvarje organisation och all kontroll blefvo dock fruktlösa, derest icke lärarekallet bestredes af personer, som äro uppdraget vuxna. Derföre ligger der högsta vigt uppå, att de anstalter, som skola dana lärare och lärarinnor för svenska folkets barn, blifva ordentliga, af de *bästa möjliga* krafter ledda läroanstalter, icke såsom tillförene provisoriska inrättningar för fabricerande af största möjliga antal lärare och ledda af dåligt lönta föreståndare, hvilka förordnade af Domkapitlen, betraktat dessa viktiga uppdrag snarare såsom trappsteg till presterlig befördran, än såsom ett sjelfständigt kall, hvilket kräfver mångsidiga pedagogiska studier och särskilda af naturen gifna undervisningsgåfvor. Oaktadt förhållandena i detta hänseende blifvit på sednare tider bättre än i begynnelsen, då numera lärokursen är långt mera omfattande än förr, kvarstår likväl be-

hofvet af en reform i rikets folkskollärare-seminarier, hvilka böra inskränkas till antalet, men utvidgas till omfånget, så att åtminstone 3:ne ordinarie lärare vid hvarje seminarium för olika läroämnen blifva anställda.

Här föreslås alltså,

att Rikets Ständer, i stället för de nuvarande anslagen till rikets Folkskollärare-seminarier, måtte bevilja ett anslag till Tre seminarier för lärare, med 12,000 R:dr hvardera . . . . . R:dr 36,000. och till Två seminarier för lärarin-
nor, med 12,000 R:dr hvardera . . . . . » 24,000.

Tillsammans R:mt R:dr 60,000.

Då en stor del af nu anställda Folkskollärare, utgångne ur de först danade bildningsanstalterne, sakna tillräckliga kunskaper för att kunna rätt fullgöra sitt kall, men då många af dem, som djupt känna deras brist, helt visst vore hågade att söka afhjelpa densamma genom inhemtande af ett högre kunskapsmått, derest tillfälle åt dem der-till öppnades, synes det vara för folkundervisningen viktigt, ja nödvändigt, att sådana tillfällen beredas. Detta lär dock svårligen kunna ske, med mindre seminarierna tillförbindas att, under någon tid på året, emottaga sådana lärare, hvilka tillika borde uppmuntras genom stipendier, som ersatte dem åtminstone en del af de rese- och underhållskostnader, de uti nyssnämde afsigt måste vidkännas.

Här föreslås alltså,

att Rikets Ständer måtte till Kongl. Maj:ts förfogande ställa ett reservations-anslag af 10,000 R:dr årligen i 3 år, för utdelande af stipendier åt

sådane nu vid rikets folkskolor anställda examine-
rade lärare, som vilja vid något seminarium eller
annan lämplig läroanstalt föröka sitt kunskapsmåt,
särdeles med afseende å naturkunnighet och sådana
praktiska läroämnen som trädgårdsskötsel, bokfö-
ring, ägouppmätning och dylikt.

I sammanhang härmed förseslås,
att Rikets Ständer måtte till Regeringens för-
fogande ställa ett anslag en gång för alla af 10,000
R:dr riksm. att användas såsom premier för utbe-
talande af goda läroböcker för folkskolor uti Kri-
stendoms-kunskapen, Historia och Geografi, samt
för en praktisk handbok i Trädgårdsskötsel, Jord-
bruk, Ägouppmätning, Bokföring, Hälsolära, m. m.,
för så vidt dessa ämnen kunna i folkskolans under-
visning ingå.

Hvad här blifvit föreslaget skulle, såvidt man ännu
förmår bedöma, göra svenska folkundervisningen till en san-
ning, när medlen rätt användas af upplysta och nitiska
folkskolestyrelser. Utan att vilja gå den Kongl. Förordningen
i förväg, som måste blifva en följd af statsmakternas bifall
till de väckta förslagen, vill jag här svara: att ett hufvud-
villkor för folkskolans framgång ligger deri, att den medde-
lade undervisningen *blir så praktisk som möjligt*, så att den
icke må komma att bestå uti onyttiga namnregister eller
begreppslösa utanlexor, utan omfatta ämnen, som utbilda för-
ståndet, väcka hagens förädling och äga giltighet för det
praktiska lifvet. Så måste det väl anses väsentligt att
erhålla ett begrepp om människokroppens byggnad, om lif-
vets vanligaste företeelser, om en stor mans lefverne eller om

grunderna för en god hushållning, än att för tillfället känna namnen på några främmande bergspetsar eller på en konungs alla gemåler och barn eller kunna utantill uppläsa långa perioder i en dogmatisk lärobok. Klagomål höras ofta att allmogen icke nitälskar för sina barns skolgång, men man försummar att så ställa skolans undervisning, att folket inser dess gagn.

Denna motion betraktar i likhet med 1856—1857 års Ständer, Roteskolan eller Småskolan och den högre Fölkskolan såsom nödvändiga länkar i folkundervisningen och sålunda lika berättigade till statens och kommunernas understöd som Sockensskolan. Man är likväl ej okunnig om det rop, som på sednare tiden mot dessa skolor uppstått, då de som så ropat, på sin höjd velat medgifva skolornas tillvaro såsom privata läroanstalter. Besynnerligt nog har dock ej något påstående i detta syfte försports så länge ännu småskolans och den högre skolans läroämnen ansågos kunna ingå i sockensskolan. *Då* ansågs det ej förenande för det statsbidrag, som till dessa skolor utgick, att barnen här undervisades i vare sig innanläsning eller högre kunskapsmått. Men när nödvändigheten påkallat det förändringsförslag att det första kunskapsmålet skulle inhemtas i en förberedande skola och det högre i en ofvan sockensskolan stående läroanstalt, *då* ropar man: innanläsningen tillhör hemmet och bör sålunda af föräldrarne allena bekostas; den som ej anser sina barn hafva nog af hvad sockensskolan kan meddela, må sjelf bekosta den högre undervisningen i någon stadspedagogi.

Att ropet utgått från några kortsynta folkskollärare och deras sakförare, hvilka i de nya anordningarne, särdeles rü-

rande användning af kvinnor för lärarekallet, sett en fara för sitt eget yrke, förringar naturligtvis ropets värde och vigt, hvarföre det också här blifvit blott i förbigående omnämndt.

Att i alla detaljer utveckla detta rika ämne och att fullständigt motivera den här gjorda framställningen, skulle öfverskrida omfånget för en riksdagsmotion och kräfvat en hel volym. Sakkunnige män skola, som man hoppas, under ärendets fortsatta behandling, närmare utveckla detsamma. Jag vill alltså här sluta, erinrande att vid statens utgifter likasom vid den enskiltes, äfven den minsta summa, som ej uppfyller ett åsyftadt godt ändamål, utgör ett slöseri, som bör motarbetas, under det stora summor, som afse stora ändamåls verkliga uppfyllande, äro väl använda.

Slutligen är jag nog djerf att påstå, det Sveriges allmoge eger rätt att fordra ett par tre millioner R:dr årligen af statsmedel till sina barns undervisning, då det är denna allmoge, som i öfvervägande mån bidrager, i direkt och indirekt beskattning, till statsinkomsterna. Skulle ock härigenom en ökad beskattning uppstå, så är samma allmoge helt säkert villig att underkasta sig densamma, då ju dermed uppstår en lindring uti den omedelbara utgiften inom kommunen. Jag tror dock icke att de nu föreslagna statsanslagen skola blifva betungande, då de, såsom ofvan är erinradt, icke afse mer än omkring en tredjedel af de nya medel, som genom den ökade beskattningen å bränvinstillverkningen kommit statsverket till godo.